

О. Г. Бондаренко

кандидат наук з державного управління, доцент,
докторант Національної академії Національної гвардії України

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ (ВІД ЧАСІВ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ДО РОЗВАЛУ СРСР)

У статті досліджено історичний аспект державного управління логістичним забезпеченням сил безпеки та оборони на українських землях (від часів національно-визвольної боротьби до розвалу СРСР) та виявлено його основні ознаки.

Ключові слова: державне управління, логістичне забезпечення, тил, постачання, історичний аспект, сили безпеки та оборони.

Постановка проблеми. Новітня українська історія показує, що основною запорукою суверенітету, територіальної цілісності та державної безпеки країни є дієва та ефективна система державного управління силами безпеки та оборони (далі – СБТО) держави. Державне управління полягає не тільки у виконанні розпорядчих та контролюючих функцій держави у сфері державної безпеки, надзвичайно важливим є організація всебічного забезпечення СБТО. У свою чергу, беззаперечним є те, що організація безперервного та всебічного забезпечення діяльності СБТО залежить як від фінансування, так і від системи управління. Сьогодні все більше актуальним у системі всебічного забезпечення СБТО стає роль логістичного забезпечення (далі – ЛЗ). У науковій статті [1] нами було розпочато аналіз історичного аспекту розвитку державного управління логістичним забезпеченням сил безпеки та оборони на українських землях, проте такий аналіз є неповним без розкриття динаміки змін на протязі ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що тема логістичного (тилового, матеріального, матеріально-технічного) забезпечення сил безпеки та оборони не нова для сучасної вітчизняної науки. Так, В.С. Кивлюк досліджував проблеми формування політики та страте-

гії функціонування основних видів забезпечення оборонного комплексу України [2]. Дослідження щодо розвитку системи матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України опублікували у статті І.С. Романченко та В.О. Шуєнкін [3]. Щодо системи тилового забезпечення однієї з основних сил безпеки держави (внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України та Національної гвардії України) було опубліковано І.Ф. Роліним, О.М. Шмаковим, І.Є. Морозовим [4; 5]. Питання історії виникнення, сутності та ролі державного оборонного замовлення у забезпеченні національної безпеки та оборони України розкрив у своєму дослідженні Є.В. Красников [6]. Спробу обґрунтування історичного погляду на розвиток і становлення військової логістики здійснила Л.Ф. Товма у статтях [7; 8]. Проте, у сучасній науковій літературі достатньо важко знайти систематизований матеріал щодо історії ЛЗ СБТО, а тим більше практично не розглядається розвиток державного управління таким важливим процесом як логістичне забезпечення.

Мета статті – дослідити історичний аспект та виявити основні ознаки державного управління логістичним забезпеченням сил безпеки та оборони на українських землях від часів національно-визвольної революції до розвалу СРСР.

Виклад основного матеріалу. Лютнева революція в Росії 1917 р. та розвал

Російської імперії дало поштовх до національно-визвольної революції в Україні та створення незалежної та самостійної держави, яка потребувала власної системи сил безпеки та оборони. В.Й. Пашинський у статті [9] визначає, що у листопаді 1917 р. в Українській Народній Республіці (далі – УНР) було створено основні органи державного управління СБтО – Генеральний секретаріат військових справ, який утворив Генеральний військовий штаб та затвердив його організаційну структуру. В січні 1918 р. прийнято тимчасовий закон про утворення українського народного війська, який передбачав демобілізувати тодішню армію та замінити її народною міліцією. Вказаний закон не передбачав централізовану систему державного управління системою ЛЗ СБтО, що, на нашу думку, крім іншого стало причиною низки поразок більшовицьким військам.

Дослідження В.В. Задунайського опубліковане у статті [10] цікаве тим, що дає нам змогу зрозуміти місце органів управління ЛЗ СБтО Української народної республіки часів Центральної ради (далі – ЦР) та Директорії. Так, В.В. Задунайський відмічає, що 11 квітня 1918 р. було прийнято наказ № 43, яким було оголошено впровадження комплексної системи вищого військового керівництва та наголошено на пріоритетності посади Військового міністра у системі військового управління (на нашу думку і взагалі у системі державного управління СБтО), бо саме це міністерство мало забезпечувати утворення, утримання й підготовку збройних сил до оборони країни. Там же він вказує на 3 основні гілки вищого військового управління, які підпорядковувалися Військовому міністру: Генеральний штаб, Головний штаб, Головний начальник постачання. Отже, ми бачимо що головним органом державного управління системою ЛЗ СБтО УНР за часів ЦР було Управління Головного начальника постачання, яке було покликане забезпечити належне постачання усіх родів військ і структур збройних сил, а також інших СБтО, підпорядковувалося безпосередньо Військовому міністру та складалося з 4 управлінь, 4 управ і окремого технічного комітету [10]. Професор В.В. Задунайський наголошує на

тому, що вказані вищі органи військового управління значною мірою наслідували дореволюційну російську систему, яка на початку ХХ ст. набула певної дієздатності й забезпечила функціонування найбільших у Європі збройних сил, хоча при цьому мала не тільки сильні сторони, але й певні недоліки (заплутаність повноважень і структурного поділу Генерального Штабу/Головного Управління Генерального Штабу, суперечності між окремими структурними одиницями тощо). Одним із прикладів таких суперечностей є включення до відомства Головного начальника постачання органів управління, які не мають жодного відношення до ЛЗ СБтО (Головних військово-юридичної та військово-геодезичної управ).

9 лютого 1918 р. у Брест-Литовську було підписано мирний договір між УНР і країнами Четверного блоку, які зобов'язались допомогти звільнити Україну від інтервентів, за що уряд УНР обіцяв надати значну економічну допомогу їхнім військам. Суперечності та конфлікт Центральної Ради з керівництвом німецько-австрійських військ через їхнє втручання у державні справи призвели до усунення Центральної Ради від влади й проголошення 29 квітня 1918 р. Гетьманом Павла Скоропадського. Того ж дня було оголошено про заснування Української Держави (на відміну від Української Народної Республіки) [11]. Попри супротив німецького командування, гетьманська адміністрація зуміла зробити важливі кроки щодо організації майбутньої української армії [9; 12, с. 424]. Вдосконалюється структура державних органів військового управління. У структурі Військового міністерства було створено Головне артилерійське, Головне інтендантське та Головне інженерне управління [9].

Після повстання проти Павла Скоропадського, яке розпочалося 15 листопада 1918 р. Українська держава знову стала Українською народною республікою під проводом Директорії [12, с. 452]. Проте, на думку В.В. Задунайського, лише у лютому 1919 р. з'явився достатньо функціональний проект вищого військового управління [10]. Так, згідно з наказом Військового міністра УНР № 60 [13, с. 15]

на чолі всього українського війська призначався Головний Отаман Республіканських військ Симон Петлюра. Разом з цим, В.В. Задунайський відмічає, що вище військове керівництво УНР за часів Директорії очолював Військовий міністр [10]. Що стосується державного управління системою ЛЗ СБТО держави, то слід зазначити, що Головний начальник постачання, у віданні якого перебувало 4 управління та 3 управи, знову підпорядковувався Військовому міністру.

Пори певні кроки щодо упорядкування державного управління ЛЗ СБТО України у період національно-визвольної революції 1917-1921 рр., українські СБТО перебували у незадовільному матеріальному і технічному стані. Достатньо глибокий аналіз проблем ЛЗ СБТО України у цей період провів Р.П. Мельник [14]. Так, на підставі архівних документів ним було розкрито проблеми матеріально-технічного забезпечення Збройних сил УНР, зокрема: незадовільне постачання набоїв до гармат та стрілецької зброї [15, с. 201–210; 16, с. 34]; брак ліків, санітарного матеріалу, лікарів, дезінфекторів, пралень і купалень, через що поширилася пошесть тифу, яка забрала щонайменше 30% армії [15, с. 57]; недбале ставлення до збереження матеріальних засобів, брак продовольства, амуніції та обмундирування, неналагодженість щодо всякого роду постачання [17, с. 41; 18, с. 66]. Крім того, Р.П. Мельник у цій же статті [14] вказує ряд документів, які свідчать про заборону практики реквізиції майна у населення. Разом з цим, сам С. Петлюра звертався до населення про допомогу зброєю та боєприпасами [18, с. 268], що опосередковано свідчить про наявність такої практики. Отже, як зазначає Р.П. Мельник «українська армія періоду перших визвольних змагань перебувала в поганому технічному і матеріальному становищі. Брак коштів, неправильність розташування і кваліфікування підприємств і заводів, невчасне, а інколи й постійне непостачання набоїв на фронт, брак забезпечення армії новими зразками зброї позначилося на наслідках цієї боротьби» [14]. У свою чергу, слід зазначити, що більшість проблем можна було б

уникнути, якщо б була організована дієва система державного управління логістичним (матеріально-технічним) забезпеченням СБТО УНР.

Тим часом в іншій частині українських земель, які підпали під більшовистську владу рад, також відбувались певні процеси створення СБТО та розбудови системи державного управління ними. Правда, слід зазначити, що на відміну від УНР та Гетьманату, які намагалися створити власні моделі, в Українській соціалістичній радянській республіці (далі – УСРР) копіювали таку систему у більшовистської Росії. Так, після прийняття 15 (28) січня 1918 р. Радою Народних Комісарів у Петрограді декрету про створення Робоче-селянської червоної армії (далі – РСЧА) у складі Всеросійської колегії з організації та управління РСЧА, створеної при Наркоматі у військових справах, було створено відділи, які керували тилловим (логістичним) забезпеченням нових формувань: озброєння, транспортний, санітарний, ветеринарно-санітарний, обліку та фінансовий [20]. В УСРР декретом від 15 січня 1919 р. про організацію влади на місцях у складі Військово-революційних комітетів (далі – РВК) створено 5 відділів, які безпосередньо опікувались силами безпеки та оборони, а також їх забезпеченням: військовий відділ, відділ боротьби із контрреволюцією (з підпорядкуванням йому надзвичайних комісій, революційних трибуналів та інших), відділ народної міліції (охорона безпеки, боротьба із грабунками та хуліганством, організації озброєної міліції трудящих), відділ продовольства та постачання, відділ організації господарства [21, ст. 8]. Виходячи з аналізу декретів про облік та здачі зброї, що мається у населення України [21, ст. 9–10], про взяття на облік і націоналізацію всіх автомобілів [21, ст. 23], про організацію при відділі Народного господарства підвідділу військових заготівель [21, ст. 23–24], про створення військово-продовольчого фонду [21, ст. 31–32], про вилучення надлишків хліба та встановлення твердих цін на них [21, ст. 100], про організацію при Наркомпроді відділу постачання армії та фронту [21, ст. 105–107] та інших, основним видом поповнення

запасів зброї, техніки та матеріальних засобів в УСРР була реквізиція.

Слід зазначити, що внаслідок періодичної зміни влади в самостійній Українській державі (УНР часів ЦР, Гетьманат, УНР часів Директорії), процес створення дієвої системи державного управління системою ЛЗ СБТО упродовжувався з меншою ефективністю, ніж в УСРР. Крім того, однією з основних причин, які призвели до втрати Україною незалежності у 1921 р., на нашу думку, стало ще і те, що СБТО УСРР, на відміну від УНР, мали змогу ширшого маневру запасами техніки, зброї, боєприпасів, продовольства, пально-мастильних матеріалів та інших матеріальних засобів як внаслідок реквізиції, так і внаслідок постачання з боку більшовистської Росії.

Після кінцевої втрати незалежності України у 1921 р. СБТО держави та їх логістичне (матеріально-технічне) забезпечення розвивалося у єдиній системі СБТО СРСР. Згідно з даними Російського державного військового архіву [22] головним органом державного управління ЛЗ СБТО було Головне військово-господарське управління (далі – ГВГУ), утворене наказом Наркомвійськ від 20 червня 1918 р. № 535 на базі наявних до цього Всеросійського військово-господарського комітету і демобілізаційного відділу Головного інтендантського управління, яке підпорядковувалося Центральному управлінню постачанням, а з вересня 1921 р. – головному начальнику постачань. На ГВГУ покладалися такі завдання: організація забезпечення частин і установ РСЧА продовольством, грошовим, речовим і обозним постачанням, контроль за виробництвом предметів речового постачання і продовольства. Наказом Реввоєнради (далі – РВР) від 15 вересня 1919 р. № 1487 завдання продовольчого постачання було покладено Головне управління постачання продовольством армії (далі – Головпостачпродарм). Після ліквідації Головпостачпродарму відання продовольчим забезпеченням знову повернуто наказом РВР від 2 березня 1922 р. № 529. Наказом РВР СРСР від 28 березня 1924 р. № 446/96 ГВГУ перейменовано у Військово-господарське управління (далі – ВГУ) з підпорядкуванням началь-

нику постачань РСЧА. Відповідно до положення про начальника постачань, оголошеному наказом РВР СРСР від 28 червня 1925 р. № 687 ВГУ виконувало завдання щодо організації всього спектру постачання СБТО. За наказом РВР СРСР від 13 листопада 1925 р. № 1100 ВГУ увійшло у новостворене Управління постачань РСЧА. У зв'язку з ліквідацією останнього як самостійне управління ВГУ РККА наказом РВР СРСР від 20 листопада 1929 р. № 360/78 підпорядковане першому заступнику голови РВР СРСР. Відповідно до положення про Народний комісаріат оборони (далі – НКО) СРСР від 22 листопада 1934 р. на ВГУ РСЧА, як центральний орган НКО, покладалося забезпечення РСЧА усіма видами військово-господарського постачання. Наказом НКО від 14 серпня 1935 р. № 0145 ВГУ РСЧА розділене на два самостійних управління – Управління обозно-речового постачання та Управління продовольчого постачання.

Слід зазначити, що логістичне забезпечення СБТО в СРСР організовувалося відповідно до Статуту тилу РСЧА (частина 1 – «Військовий тил») 1934 р. та Статуту тилу РСЧА (частина 2 – «Армійський тил») 1936 р., які, після бойових дій у районі ріки Халхін-Гол, в Іспанії, Фінляндії та у Західній Європі, у 1941 р. були перероблені у Статут тилу РСЧА (частина 1 – «Військовий і армійський тил»). Крім цього, у цей же період було розроблено й інші керівні документи: Настанова з військових доріг, Настанова з роботи ґрунтової ділянки військової дороги та інші [23, ст. 46].

Там же автори наводять інформацію, що безпосереднє керівництво тилом (логістичним забезпеченням) СБТО як у центрі, так у воєнних округах (фронтах), армій, з'єднань та частин здійснював загальновійськовий штаб. Начальники штабів персонально відповідали за організацію і роботу тилу щодо всебічного (в основному логістичного) забезпечення військ при веденні бойових дій. Так, до складу Генерального штабу входило Управління упорядкування тилу та постачання, яке визначало тилві райони, розміщення тилвих частин і установ, підготовку та використання шляхів сполучень [23, ст. 46].

Безпосереднім управлінням видами логістичного забезпечення займалися служби постачання і забезпечення: артилерійського, інженерного, інтендантського (продовольчо-фуражного, речового та обозно-господарчого), автобронетанкового постачання; постачання майном протихімічного захисту, засобами зв'язку, пально-мастильними матеріалами; санітарна, ветеринарна і фінансова служби [23, ст. 47].

В першому періоді війни влітку 1941 р. основною проблемою організації логістичного забезпечення було визначено відсутність єдиного органу управління службами постачання та забезпечення. Центральні управління постачання і забезпечення Наркомату оборони СРСР і органи управління ЛЗ фронтів і армій діяли без відповідної координації. Питаннями оперативного упорядкування тилу, планування постачань матеріальних засобів відали Генеральний штаб та штаби фронтів і армій. Проте, самі матеріальні засоби знаходилися в руках різноманітних служб, які не були підпорядковані загальновійськовим штабам [23, ст. 75]. Вже у серпні 1941 р. було підписано наказ НКО СРСР про організацію Головного управління тилу Радянської армії (далі – ГУТ РА), управлінь тилу фронтів та армій, а також Положень про ці управління [23, ст. 76]. Начальник Тилу РА (він же начальник ГУТ РА) отримав статус заступника Наркома оборони СРСР. До складу ГУТ РА входили штаб начальника Тилу, Управління військових сполучень РА, Автодорожнє управління РА, Інспекція начальника Тилу. Також начальнику Тилу РА підпорядковувались Головне інтендантське управління, Управління постачання пальним, Санітарне і ветеринарне управління. У фронтах та арміях було створено управління тилом, які очолювались заступниками командувачів – начальниками тилу та підпорядковувались одночасно начальнику Тилу РА. Структура органів управлінь тилу фронтів і армій, права та обов'язки посадових осіб були аналогічні установлених центральним органам державного управління, але замість штабів тилу створювались організаційно-планові відділи [23, ст. 76].

Слід зазначити, що це було не останнє перетворення у системі державного управління тилом (логістичним) забезпечен-

ням СБТО СРСР у роки II світової війни. Постановою Державного Комітету Оборони СРСР від 9 червня 1943 р. скасовувалось Головне управління тилу РА, замість посади начальника Тилу РА – начальника ГУТ РА вводилась посада начальника Тилу РА – заступника Наркома оборони з тилу із безпосереднім підпорядкуванням його Народному комісару оборони. Начальник штабу Тилу ставав першим заступником начальника Тилу. Начальнику Тилу РА були підпорядковані Центральне управління військових сполучень, Головні управління РА – автомобільне, дорожнє, інтендантське, продовольчого постачання, військово-санітарне, управління РА – постачання пальним, ветеринарне, фінансове, з персонального обліку втрат молодшого начальницького і рядового складу діючої армії та пенсійному забезпеченні їхніх сімей, відділ кадрів [23, ст. 118]. Головним органом державного управління ЛЗ СБТО СРСР залишався штаб Тилу, який включав такі відділи: оперативно-організаційний, постачання фронтам і окремим арміям, постачання резервним арміям, військовим округам, запасним військовим частинам та військовим ешелонам, залізничних та водних перевезень, автомобільних та авіаційних перевезень, наказів і штатний [23, ст. 119].

Післявоєнний період історичного розвитку системи державного управління ЛЗ СБТО СРСР характеризувався, на думку О. Степанової, реорганізацією Збройних сил, в результаті якої у 1950 р. штаб Тилу був перетворений в Управління служби тилу. Начальники тилу були позбавлені прав заступників відповідних міністрів (командувачів, командирів). У центральному та оперативному ланках з їх підпорядкування були виведені служби військових сполучень і квартирно-експлуатаційна служба [24]. У червні 1958 р. знову була заснована посада заступника міністра оборони – начальника Тилу міністерства оборони, яка з 1962 р. іменується заступник міністра оборони – начальник Тилу Збройних Сил; в об'єднаннях, з'єднаннях і частинах посада начальника тилу була перетворена на посаду заступника командувача (командира) по тилу [25]. Така структура державного управління

логістичним (тиловим) забезпеченням СБТО СРСР залишалась до 1991 р. – часу розвалу СРСР та здобуття незалежності колишніми радянськими республіками, у тому числі й Україною.

Основні характерні ознаки розвитку державного управління ЛЗ СБТО на українських землях від часів національно-визвольної революції до розвалу СРСР у таблиці 1.

Таблиця 1

Історичні етапи та характерні ознаки розвитку державного управління логістичним забезпеченням сил безпеки та оборони на українських землях від національно-визвольної революції до розвалу СРСР

№ з.п.	Назва історичного етапу	Характерні ознаки
1.	Період національно-визвольної революції (1917-1921 рр.)	<p><u>Українська народна республіка часів Центральної ради</u> Квітень 1918 р. Впровадження комплексну систему вищого військового керівництва. Військовому міністру підпорядковувалися три основні гілки вищого військового управління: Генеральний штаб, Головний штаб, Головний начальник постачання. Управління Головного начальника постачання, яке було покликане забезпечити належне постачання усіх родів військ і структур збройних сил, а також інших СБТО, підпорядковувалося безпосередньо Військовому міністру та складалося з 4 управлінь, 4 управ і окремого технічного комітету.</p> <p><u>Українська Держава часів Гетьманату</u> У структурі Військового міністерства було створено Головне артилерійське, Головне інтендантське та Головне інженерне управління.</p> <p><u>Українська народна республіка часів Директорії</u> Лютий 1919 р. На чолі всього українського війська призначається Головний Отаман Республіканських військ Симон Петлюра. Військове керівництво очолював Військовий міністр. У віданні Головний начальника постачання перебувало 4 управління та 3 управи.</p>
2.	Частина України у складі УСРР (1917-1921 рр.)	<p>В Українській соціалістичній радянській республіці (УСРР) копіювали систему державного управління у більшовистській Росії. В УСРР декретом від 15 січня 1919 р. про організацію влади на місцях у складі Військово-революційних комітетів (РВК) створено 5 відділів, які безпосередньо опікувалися силами безпеки та оборони, а також їх забезпеченням: військовий відділ, відділ боротьби із контрреволюцією (з підпорядкуванням йому надзвичайних комісій, революційних трибуналів та ін.), відділ народної міліції (охорона безпеки, боротьба із грабунками та хуліганством, організації озброєної міліції трудящих), відділ продовольства та постачання, відділ організації господарства.</p> <p>СБТО УСРР, на відміну від УНР, мали змогу широкого маневру запасами матеріальних засобів як внаслідок реквізиції, так і внаслідок постачання з боку більшовистської Росії</p>
3.	Україна у складі СРСР (1922-1991 рр.)	<p><u>Міжвоєнний період 1922-1941 рр.</u> Головним органом державного управління ЛЗ СБТО було Головне військово-господарське управління (з 1924 р. Військово-господарське управління), утворене на базі чинного до цього Всеросійського військово-господарського комітету і демобілізаційного відділу Головного інтендантського управління. На ГВГУ поклалися такі завдання: організація забезпечення частин і установ РСЧА продовольством, грошовим, речовим і обозним постачанням, контроль за виробництвом предметів речового постачання і продовольства.</p> <p>За наказом РВР СРСР від 13 листопада 1925 р. № 1100 ВГУ увійшло у новостворене Управління постачань РСЧА.</p> <p>Наказом НКО від 14 серпня 1935 р. № 0145 ВГУ РСЧА розділене на два самостійних управління – Управління обозно-речового постачання та Управління продовольчого постачання.</p> <p>З 1941 р. до складу Генерального штабу входило Управління упорядкування тилу та постачання, яке визначало тиллові райони, розміщення тиллових частин і установ, підготовку та використання шляхів сполучень. Безпосереднім управлінням видами логістичного забезпечення займалися служби постачання і забезпечення: артилерійського, інженерного, інтендантського (продовольчо-фуражного, речового та обозно-господарчого), автобронетанкового постачання; постачання майном протихімічного захисту, засобами зв'язку, пально-мастильними матеріалами; санітарна, ветеринарна і фінансова служби.</p>

№ з.п.	Назва історичного етапу	Характерні ознаки
3.	Україна у складі СРСР (1922-1991 рр.)	<p><u>Період участі СРСР в II світовій війні 1941-1945 рр.</u></p> <p>Відсутність єдиного органу управління службами постачання і забезпечення у першому періоді війни влітку 1941 р. Центральні управління постачання і забезпечення Наркомату оборони СРСР і органи управління ЛЗ фронтів і армій діяли без відповідної координації. Питаннями оперативного упорядкування тилу, плануванням постачань матеріальних засобів відали Генеральний штаб та штаби фронтів і армій. Проте, самі матеріальні засоби знаходились в руках різноманітних служб, які не були підпорядковані загальновійськовим штабам.</p> <p>Серпень 1941 р. створення Головного управління тилу Радянської армії, управлінь тилу фронтів та армій. Начальник Тилу РА отримав статус заступника Наркома оборони СРСР. До складу ГУТ РА входили: штаб начальника Тилу, Управління військових сполучень РА, Автодорожнє управління РА, Інспекція начальника Тилу. Також начальнику Тилу РА підпорядковувались Головне інтендантське управління, Управління постачання паливом, Санітарне і ветеринарне управління. У фронтах та арміях було створено управління тилом, які очолювались заступниками командувачів – начальниками тилу та підпорядковувались одночасно начальнику Тилу РА. Структура органів управлінь тилу фронтів і армій, права та обов'язки посадових осіб були аналогічні установлених центральним органам державного управління, але замість штабів тилу створювались організаційно-планові відділи.</p> <p>Червень 1943 р. скасовувалось Головне управління тилу РА, замість посади начальника Тилу РА – начальника ГУТ РА вводилась посада начальника Тилу РА – заступника Наркома оборони з тилу із безпосереднім підпорядкуванням його Народному комісару оборони. Начальник штабу Тилу ставав першим заступником начальника Тилу, якому підпорядковувались Центральне управління військових сполучень, Головні управління РА – автомобільне, дорожнє, інтендантське, продовольчого постачання, військово-санітарне, управління РА – постачання паливом, ветеринарне, фінансове, з персонального обліку втрат молодшого начальницького і рядового складу діючої армії та пенсійному забезпеченні їхніх сімей, відділ кадрів. Штаб Тилу включав такі відділи: оперативно-організаційний, постачання фронтам і окремим арміям, постачання резервним арміям, військовим округам, запасним військовим частинам та військовим ешелонам, залізничних та водних перевезень, автомобільних та авіаційних перевезень, наказів і штатний.</p> <p><u>Післявоєнний період.</u></p> <p>1950 р. – штаб Тилу був перетворений в Управління служби тилу. Начальники тилу були позбавлені прав заступників відповідних міністрів (командувачів, командирів). У центральному та оперативному ланках з їх підпорядкування були виведені служби військових сполучень і квартирно-експлуатаційна служба.</p> <p>Червень 1958 р. – відновлено посада заступника міністра оборони – начальника Тилу міністерства оборони, яка з 1962 р. іменується заступник міністра оборони – начальник Тилу Збройних Сил; в об'єднаннях, з'єднаннях і частинах посада начальника тилу була перетворена на посаду заступника командувача (командира) по тилу.</p>

Висновки. Таким чином, історія управління логістичним забезпеченням сил безпеки та оборони на українських землях у XX ст. є невіддільною частиною історії воєнного мистецтва і загалом державного управління. В період національно-визвольної революції в Україні процеси, які проходили взагалі у системі державотворення та в економіці країни мали величезний вплив на процеси створення національних СБТО, у тому числі на створення системи державного управління їх логістичним

забезпеченням – основного фактора досягнення успіху у справі захисту держави. Так, політична нестабільність молоді держави та часта зміна влади не сприяли стабільному розвитку системи державного управління ЛЗ СБТО, а обмеженість державних економічних ресурсів не дозволяли забезпечити повне та безперебійне постачання зброї, боєприпасів та інших матеріальних засобів українському війську.

Після кінцевої втрати незалежності України у 1921 р. СБТО держави та їх

логістичне (матеріально-технічне) забезпечення розвивалося у єдиній системі СБТО СРСР та не мали своєї національної ідентичності. Проте, централізація державного управління ЛЗ СБТО в СРСР під час II світової війни дозволила налагодити адекватну систему постачання всім спектром матеріальних засобів для фронту, що, на нашу думку, відіграло визначальну роль у кінцевій перемозі над нацистами у Європі. Разом з тим, ми вважаємо, що жорстко-централізована система логістичного (тилового) забезпечення СБТО СРСР у мирний час була надто обтяжливою для економіки держави.

Після здобуття незалежності перед державою Україна постало одне з головних завдань формування національної системи СБТО, основною складовою якої є система державного управління логістичним (тиловим) забезпеченням. Саме це, на наше переконання, і є одним із подальших напрямків наших досліджень з проблем державного управління логістичним забезпеченням спільних дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації.

Список використаної літератури:

- Бондаренко О.Г. Розвиток державного управління логістичним забезпеченням сил безпеки та оборони на українських землях : історичний аспект (від княжої доби до часів I світової війни). Збірник наукових праць «Право та державне управління», 2018. № 4 (33). С. 90–99.
- Кивлюк В.С. Формування політики і стратегії функціонування основних видів забезпечення оборонного комплексу України : дис. канд. екон. наук: 08.06.00. Київ : КМУЦА, 1999. 185 с.
- Романченко І.С., Шуєнкін В.О. Погляди на розвиток системи матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України. *Наука і оборона*, 2007. №4. С. 22–27.
- Ролін І.Ф., Морозов І.Є. Аналіз системи тилового забезпечення внутрішніх військ МВС України. *Честь і закон*, 2011. № 2. Харків : Акад. ВВ МВС України. С. 75–82.
- Шмаков О.М., Ролін І.Ф., Морозов І.Є. Концептуальні положення теорії тилового забезпечення угруповань Національної гвардії України. *Збірник наук. праць ХУПС*, 2015. № 3. Харків : ХУПС. С. 131–136.
- Красніков Є.В. Організаційно-правовий механізм управління державним оборонним замовленням в Україні: дис. канд. держ. упр. : 25.00.02. Харків: ХарПІ НАДУ, 2018. 239 с.
- Товма Л.Ф. Військова логістика: історичний погляд на розвиток і становлення (початок). *Логістика: проблеми и рішення*, 2011. № 4. Київ : НВФ «Студцентр». С. 73–79.
- Товма Л.Ф. Військова логістика: історичний погляд на розвиток і становлення (закінчення). *Логістика: проблеми и рішення*, 2011. № 5. Київ : НВФ «Студцентр». С. 82–89.
- Пашинський В.Й. Генеза адміністративно-правового забезпечення оборони України. *Юридичний вісник*, 2017. № 1 (42). С. 64–73.
- Задунайський В.В. Структура вищого керівництва Української народної республіки за часів Центральної ради (квітень 1918 р.) і Директорії (лютий 1919 р.) : спільне і відмінне. *Військово-науковий вісник*. 2017. Вип. 27. С. 176–182.
- Мина Ж.В. Збройні Сили Директорії на початку її існування (листопад 1918 – травень 1918 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 2000. № 408. Львів : Держава та армія. С. 49–54.
- Історія Українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів та ін.; упоряд. Б. З. Якимович. 4-те вид., змін. і доп. Львів : Світ, 1992. 712 с.
- ЦДАВО України. Ф. 1075, оп. 1, спр. 15.
- Мельник Р.П. Теоретичні основи матеріально-технічного забезпечення збройних сил в українській військовій літературі 20-30-х років ХХ ст. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 784. Львів : Держава та армія. С. 153–161.
- Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за державність. Мюнхен, 1958. 319 с.
- Шатайло О. Генерал Ю. Тютюнник. Львів, 2000. 138 с.
- Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році : Короткий воєнно-історичний огляд : У2-х кн. Мюнхен, 1946. Кн.1. 110 с.
- Удовиченко О. Україна у війні за державність : історія, організація і бойові дії 1917–1921. Київ, 1995. 206 с.
- Звернення С. Петлюри до українського селянства з проханням підтримати зброй-

- ний наступ проти більшовиків. *Петлюра Симон. Статті. Листи. Документи.* Київ : ПП Сергійчук М., 2006. Т. IV. 704 с.
20. Тыловое обеспечение первых формирований РККА. *Информационно-аналитический портал «История тыла российской армии».* URL: <http://www.oboznik.ru/?p=22003>.
21. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины за 1919 : Рада Народних Комісарів УРСР. *Офіційне видання Народного комісаріату юстиції.* Киев : Т-во «Печатня С.П. Яковлева», Золотоворотская. № 11. 1919. 580 с.
22. Военно-хозяйственное управление РККА (бывш. Главное военно-хозяйственное управление (ГВХУ), Военно-хозяйственное управление (ВХУ) Управления снабжений РККА). Ф. 47. Д. 3074. Дата 1918-1935. *Российский государственный военный архив (Центральный государственный архив Советской армии).* URL: <http://libinfo.org/index/index.php?id=10404>.
23. Тыл Советских Вооруженных Сил в Великой отечественной войне 1941-1945 гг. / Под ред. С.К. Куркоткина. Москва : Воениздат, 1977. 559 с.; 4 л. ил.
24. Степанова Е. Развитие историографии тыла Вооруженных сил послевоенного периода во второй половине 1940-х – первой половине 1950-х годов. *Общественно-научно-политический журнал «Власть»*, 2011. № 10. С. 142–145.
25. Большая советская энциклопедия (Ты). URL: https://www.e-reading.club/bookreader.php/82518/BSE__Bo1%27shaya_Sovetskaya_Enciklopediya_%28TY%29.html.
-

Бондаренко А. Г. Развитие государственного управления логистическим обеспечением сил безопасности и обороны на украинской земле: исторический аспект (от времен национально-освободительной революции до развала СССР)

В статье исследовано исторический аспект государственного управления логистическим обеспечением сил безопасности и обороны на украинских землях (со времен национально-освободительной борьбы до развала СССР) и выявлены его основные признаки.

Ключевые слова: государственное управление, логистическое обеспечение, тыл, поставка, исторический аспект, силы безопасности и обороны.

Bondarenko O. The development of public administration of security and defense forces' logistic supply: a historical aspect (from the times of the national liberation revolution to the collapse of the USSR)

The article examines the historical aspect of public administration of security and defense forces' logistic supply in the Ukrainian lands (from the times of the national liberation revolution to the collapse of the USSR) and identifies its main features.

Key words: public administration, logistic supply, rear, supply, historical aspect, security and defense forces.